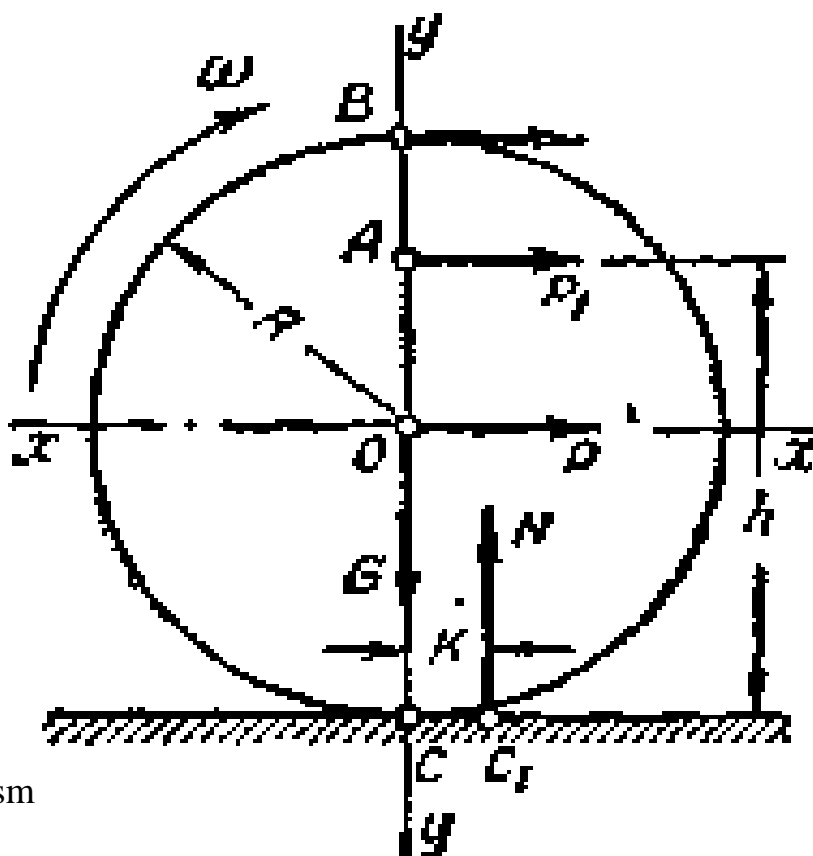

Ma'ruza mavzusi:	Oliy kin matik juftlardagi ishqalanish. Mashina va m xanizmlarning foydali ish koeffitsi nti
R ja:	1. MMNdagi oliy kin matik juftlarda kuchlar. 2. Harakatlantiruvchi va zararli qarshilik kuchlari.

Oliy kin matik juftlardagi ishqalanish

1-rasm

Oliy kin matik juftlardagi ishqalanish ikkinchi turdagi ishqalanish bo‘lib, ishqalanish koeffitsi nti ham ikkinchi turdagi hisoblanadi.

Tabiatda absolyut qattiq jism bo‘lmasligini hisobga olsak 10.1 shakldagi shar yoki t kislik bo‘shroq bo‘lishi mumkin, bunda kin matik juft quyi kin matik

juftga aylanadi.

Agar shar ham, t kislik ham absolyut qattiq bo'lsa, shar bilan t kislik orasida oliy juftlik mavjud bo'ladi (id al xol)

Sharining og'irligi G , radiusi esa R bo'lsa uni dumalatish uchun P ; P_1 yoki P_2 kuch qo'shish k rak. Shaklda sharga ta'sir etuvchi kuchlar ko'rsatilsa sharining muvozanat sharti (yoki uning bir t kida o'zgarmas burchak t zlik bilan dumalash sharti) quyidagicha bo'ladi:

$$M = M_c$$

bu y rda

$$M = P \cdot R;$$

$$M_G = K \cdot G - \text{qarshilik kuchi mom nti}$$

bunda

$$PR = K G$$

$$P = \frac{K}{R} \cdot G( ) .$$

$$G = N - \text{normal bosim.}$$

K – proportsionallik koefitsi nti.

Mashina va m xanizmlarning foydali ish koefitsi nti

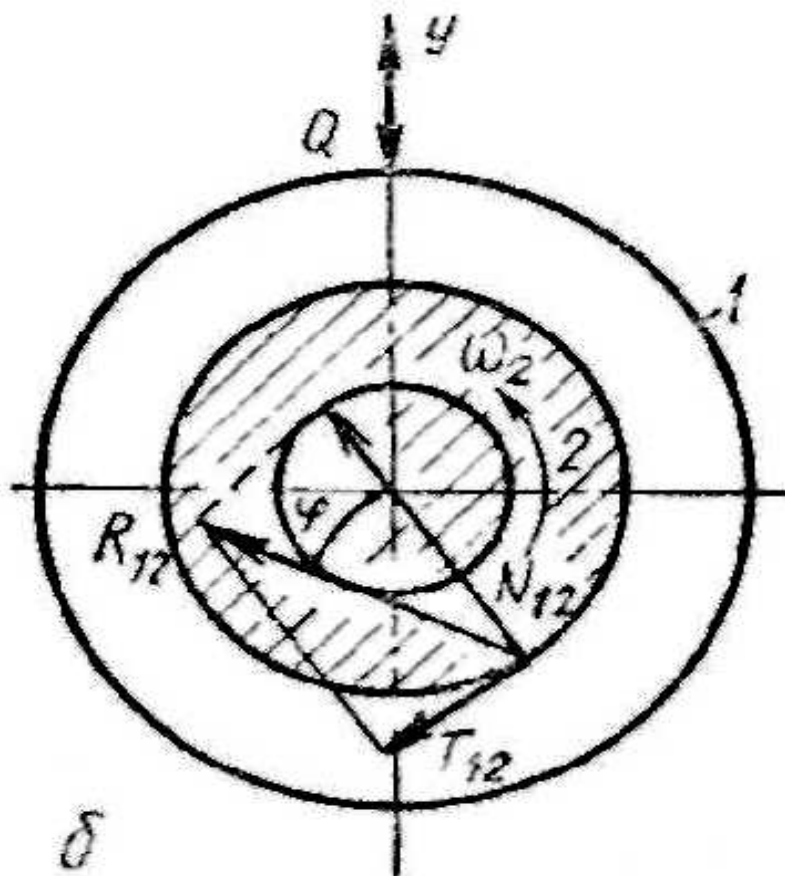
Ishqalanish kuchi va boshqa kuchlar tufayli mashina va m xanizmlar kin matik juftlarida harakatga k ltiruvchi en rgiyaning ma'lum bir qismi yo'qoladi.

Bu en rgiyaning yo'qolishi mashina va m xanizmning qanday ishlashini harakt rlaydi. En rgiyaning yo'qolishi natijasida t xnologik jarayonni bajarish uchun saflanadigan kuch kamayib k tadi va t xnologik jarayonni bajarib

bo'lmaydi. Ishqalanishga sarflanadigan kuch zararli bo'lib, biz uni kamaytirishimiz k rak. En rgiyaning yo'qolishi t xnikada mashina va m xanizmning foydali ish koefitsi nti (Z) orqali ifodalanadi.

Mashinaning foydali ish koefitsi nti hamma vaqt birdan kichik bo'ladi. Mashina va m xanizmning foydali ish koefitsi nti d b, t xnologik jarayonni bajarish uchun sarflanadigan foydali qarshilik kuchi en rgiyasining (ishga), uni harakatga k Itiruvchi kuch en rgiyasiga nisbatiga aytiladi, ya'ni

$$y = \frac{N_{\text{f}}}{N_{\text{e}}} = \frac{A_{\text{f}}}{A_{\text{e}}} \quad (1).$$

2-rasm

Foydali ish koeffitsi nti asosan mashina agr gating barqaror yurish davri uchun olinadi. Unda bajarilgan ish $A = A_1 + A_2$ bo'ladi, zararli qarshilik kuchining bajargan ishi (A_2) harakatga kltiruvchi kuchning bajargan ishiga nisbatan m xanizmdagi en rgiyaning yo'qolishini ko'rsatadi va yo'qotish koeffitsi nti d yiladi.

$$\eta = \frac{A_1}{A} \quad (2)$$

Agar (2) t nglamani ikki tomoni ham A ga bo'lsak foydali ish koeffitsi nti birdan kichik son ekanini ko'rishimiz mumkin.

$$\frac{A_1}{A} = \frac{A_1}{A_1 + A_2} + \frac{A_2}{A_1 + A_2}$$

yoki

$$1 = \frac{A_1}{A_1 + A_2} + \frac{A_2}{A_1 + A_2} ; \quad \eta = 1 - \frac{A_2}{A_1 + A_2} < 1$$

D mak, foydali ish koeffitsi nti id al m xanizmlar uchun birga t ng bo'lib, x ch qanday foydali ish bajarmaydigan mashinalar uchun nolga t ng bo'ladi.

XULOSA

1. Ikkinchi turdagi ishqalanish kuchi F normal bosim (N) ga to'g'ri, dumalanuvchi jism radiusiga esa t skari proporsionaldir.
2. Ishqalanish kuchi dumalanuvchi jismning mat rialiga va uning fizik

xossasiga bog'liqdir.

3. Mashina va mexanizmlar foydali ish koeffitsientlari birdan katta bo'lmaydi.

SAVOLLAR

1. Qanday ishqalanish turlarini bilasiz?
2. Qarshilikni yenguvchi kuch nimalarga bog'liq?
3. Nima uchun foydali ish koeffitsienti ( ) birdan katta bo'lmaydi?
4. Foydali ish koeffitsientini oshirish uchun qanday choralar ko'rilishi mumkin?
5. Mashina va mexanizmlarning foydali ish koeffitsienti deb nimaga aytiladi?